

**Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка**
*Кафедра загальної, вікової та соціальної психології імені М.А. Скока
Кафедра соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук*
Ben Gurion University of the Negev
Regional Alcohol and Drug Abuse Resources Center (RADAR)
University of Shkodra “Luigj Gurakuqi”
Department of Psychology and Social Work

ШІСТНАДЦЯТИ СІВЕРЯНСЬКІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ

Матеріали Міжнародної наукової конференції

23 квітня 2026 року, м. Чернігів

Том 1. Психологія

Чернігів
2026

УДК 159.9 : 316.6

Наукова редакція:

Дроздов О. Ю., доктор психологічних наук, професор

*Рекомендовано до публікації вченою радою
Навчально-наукового інституту
психології та соціальної роботи
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка (протокол № 7 від 25.05.2026 р.)*

DOI: 10.5281/zenodo.20155097

Шістнадцяті Сіверянські соціально-психологічні читання:

Матеріали Міжнародної наукової конференції (23 квітня 2026 року, м. Чернігів) / За наук. ред. О. Ю. Дроздова. Т.1. Психологія. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2026. 242 с.

Збірник містить матеріали Міжнародної ювілейної наукової конференції «XVI Сіверянські соціально-психологічні читання» (23 квітня 2026 р., м. Чернігів). У першому томі розглядаються актуальні питання сучасної фундаментальної та прикладної психології.

Адресовано науковцям, викладачам закладів вищої освіти, практичним психологам, студентам та аспірантам.

© Автори, 2026

способу впливу на власне майбутнє. Стосовно макрообразу – це уявлення про складнощі прогнозування майбутнього власного населеного пункту, рівень оптимістичності майбутнього України в цілому, оцінки міри можливого та реального впливу на майбутнє України, а також міри активності використання військової служби як одного зі способів впливу на майбутнє України.

Дяченко В. А.

ПСИХІЧНІ СТАНИ МАТЕРІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Проблема психологічного благополуччя сімей, які виховують дітей з порушеннями психофізичного розвитку, набуває особливої актуальності в умовах сучасних соціально-економічних та освітніх трансформацій. Народження дитини з психофізичними порушеннями розвитку є значним стресогенним фактором, що змінює життєві очікування батьків, знижує якість життя та підвищує емоційне навантаження. У зв'язку з цим метою дослідження є вивчення психічних станів матерів дітей з особливими освітніми потребами та визначення їхніх потреб у психологічній підтримці.

У наукових дослідженнях (Дубровська О., Кушнір Н., Педоренко В., Семашко О., Хохліна О., Шевчук В. та ін.) підкреслюється, що сім'ї, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, стикаються з комплексом емоційних, соціальних і психологічних труднощів. Незважаючи на значну кількість досліджень, недостатньо висвітленими залишаються питання динаміки психічних станів матерів та чинників, що зумовлюють їхні потреби у психологічній підтримці.

Реакції батьків на народження дитини з порушеннями розвитку мають поетапний характер і варіюють від шоку та заперечення до депресивних переживань і поступової адаптації. Зокрема, за даними Р. Рахманова, у гострий період домінують інтенсивні емоційні стани такі, як: страх, відчай, почуття провини, що нерідко супроводжуються конфліктами в сім'ї. У

подальшому, за умов тривалого стресу, ці реакції трансформуються у стійкі психоемоційні порушення, зокрема, підвищену тривожність, емоційне виснаження, дратівливість, а також соматичні прояви (Рахманов Р., 2015).

Важливим є врахування гендерних особливостей реагування. Зокрема, матері частіше переживають тривожні та депресивні стани через високу залученість у догляд за дитиною та демонструють кращу адаптацію. Натомість батьки частіше вдаються до стратегій уникнення, зосереджуючись на професійній діяльності (Рахманов Р., 2015).

Крім того, у матерів нерідко формується почуття провини та амбівалентне ставлення до дитини, що ускладнює її прийняття та впливає на сімейну взаємодію (Оксенюк О., 2018). У цьому контексті важливу роль відіграє стиль виховання – авторитарність і гіперопіка посилюють емоційне напруження, тоді як партнерська, кооперативна взаємодія сприяє психологічному благополуччю батьків і розвитку дитини (Михайленко О., Кучер О., 2024).

Суттєвим фактором, що підсилює ризик емоційного вигорання, є соціальна ізоляція сімей (Реброва О., 2021). Обмеження соціальних контактів, недостатність підтримки та звуження можливостей самореалізації призводять до зростання відчуття самотності, виснаження та психологічного напруження. Водночас наявність соціальної підтримки з боку родини, фахівців і батьківських спільнот виступає важливим ресурсом, що сприяє зниженню стресу, підвищенню стійкості та покращенню взаємодії з дитиною.

Таким чином, поєднання хронічного стресу, емоційного навантаження, соціальної ізоляції та неадаптивних стратегій взаємодії формує підґрунтя для розвитку емоційного вигорання у матерів дітей з порушеннями психофізичного розвитку, що обумовлює необхідність їх системного психологічного супроводу. З огляду на це, особливої актуальності набуває емпіричне дослідження психічних станів матерів та визначення їхніх актуальних потреб у психологічній підтримці.

Дослідження психічних станів матерів дітей з особливими освітніми потребами проводилося протягом січня-грудня 2025 року. У дослідженні взяли участь 63 матері віком 25-50 років,

які виховують дітей із психофізичними порушеннями розвитку. Вік дітей становив від 3 до 9 років (за даними батьків). Емпіричною базою дослідження була громадська організація «Відкритий світ, центр допомоги дітям-інвалідам з важкими розладами мовлення та порушеннями розвитку» (м. Чернігів). З метою вивчення психічних станів матерів було використано комплекс психодіагностичних методик. Зокрема, застосовано методику «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк) та авторську анкету, спрямовану на збір біографічної інформації респондентів, а також даних щодо процесу встановлення статусу дитини з особливими освітніми потребами, особливостей емоційного стану матерів, їхніх соціальних і психологічних труднощів та потреб у підтримці. Статистична обробка даних здійснювалась з використанням програмного пакету SPSS Statistics.

Аналіз відповідей матерів щодо тривалості встановлення статусу дитини з особливими освітніми потребами показав, що у 13,3% респондентів цей процес тривав до 1 року, у 43,3% – від 1 до 3 років, і ще у 43,3% – понад 3 роки, що свідчить про його значну тривалість для більшості сімей. Це може виступати додатковим стресогенним фактором та впливати на емоційний стан батьків.

Дослідження емоційного стану матерів засвідчує високий рівень психоемоційного напруження. Зокрема, 80% респондентів зазначили, що часто або майже завжди, відчувають тривогу за майбутнє своєї дитини, тоді як лише 20% – рідко або ніколи. Емоційне виснаження у різному ступені переживають більшість матерів, зокрема, у 53,3% – майже постійно, 30% – іноді, і лише 16,6% – рідко або епізодично. Почуття провини є поширеним у 50% опитаних, вони відчувають його часто або майже завжди, 40% – іноді, і лише 10% – рідко або ніколи. При цьому 50% матерів відзначають наявність емоційної близькості з дитиною, 20% – іноді, тоді як 30% – рідко або майже не відчувають такого зв'язку.

Аналіз самооцінки батьківських ресурсів показав, що лише 40% матерів вважають, що майже повністю справляються з роллю матері, тоді як 20% зазначають, що справляються рідко або ніколи, і ще 20% – лише іноді. Можливість відпочинку та

відновлення мають обмежено: 36,6% – часто або майже завжди, 50% – іноді, і 13,3% – практично не мають такої можливості.

Аналіз соціальної підтримки показав, що 33,3% матерів отримують підтримку від близьких рідко, 33,3% – іноді, і лише 33,3% – часто. Водночас, 60% респондентів зазначили, що їм часто зрозуміло, як допомогти своїй дитині, тоді як 40% відчують у цьому труднощі.

Щодо соціальної ізоляції, 50% матерів не відчують її або відчують рідко, однак інші 50% зазначають її наявність у різному ступені. Уникнення соціальних контактів є поширеним для 30% матерів, майже не уникають їх – 40% і 30% – часто або майже завжди.

Серед соціально-психологічних труднощів встановлено, що ставлення оточення до дитини іноді засмучує 60% матерів, тоді як 40% не відчують цього впливу. Щодо потреби у психологічній допомозі, – 22,2% матерів зазначили, що потребують її, 44,4% – не потребують, а 33,3% – не визначилися. Найбільш запитуваними формами підтримки є індивідуальні консультації психолога – 33,3%, інформаційні зустрічі та тренінги – 33,3%, а також допомога у взаємодії з освітніми установами – 22,2%.

Аналіз відкритих відповідей показав, що найбільш емоційно складними аспектами виховання дитини з особливими освітніми потребами є: труднощі мовленнєвого розвитку та розуміння дитини, емоційна нестабільність (крики, різкі реакції), труднощі у встановленні контакту, проблеми у навчанні, процес прийняття діагнозу, переживання за майбутнє дитини.

Отримані результати свідчать про комплексний характер психологічних труднощів матерів, що поєднує як емоційні переживання, так і соціально-педагогічні виклики.

Аналіз результатів дослідження психічних станів матерів за методикою Г. Айзенка, дав можливість проаналізувати такі параметри, як: тривожність, фрустрацію, агресивність та ригідність. З'ясували, що середньоарифметичний показник тривожності становить $15,63 \pm 2,85$ бала, що свідчить про підвищений рівень тривожності у досліджуваній вибірці. Це підтверджується і рівневим розподілом, зокрема, високий рівень

тривожності виявлено у 74% матерів, середній – у 15%, низький – у 9%.

Середній показник фрустрації становить $14,56 \pm 3,82$ бала, що відповідає підвищеному рівню фрустраційних переживань. Високий рівень фрустрації зафіксовано у 58% матерів, середній – у 21%, низький – у 11%, що свідчить про значну поширеність емоційного напруження, пов'язаного з труднощами реалізації потреб і досягнення цілей.

Середньоарифметичний показник агресивності дорівнює $11,21 \pm 4,79$ бала і відповідає середньому рівню. Рівневий розподіл демонструє варіативність показників, при цьому високий рівень агресивності виявлено у 45% матерів, середній – у 30%, низький – у 25%. Прояви агресивності можуть виражатися підвищеною дратівливістю, імпульсивними реакціями в складних ситуаціях, інколи у вербальних реакціях (підвищений тон), що є наслідком накопиченого емоційного напруження.

Показник ригідності становить $9,67 \pm 4,20$ бала, що відповідає середньому або зниженому рівню. Високий рівень ригідності спостерігається у 21% матерів, середній – у 45%, низький – у 34%, що вказує на загалом достатній рівень психологічної гнучкості та адаптивності. Такі показники свідчать про здатність адаптуватися до нових умов, змінювати підходи до виховання, шукати альтернативні способи взаємодії з дитиною.

Отримані результати свідчать про високий рівень тривожності, фрустрації та емоційного виснаження матерів дітей з особливими освітніми потребами. Значна тривалість процесу встановлення статусу дитини виступає додатковим стресогенним чинником, який ускладнює адаптацію матерів до нових життєвих умов. Водночас виявлено наявність ресурсних факторів, зокрема емоційного зв'язку з дитиною та часткового відчуття батьківської компетентності. Соціально-психологічний аналіз показав недостатній рівень соціальної підтримки та наявність ознак соціальної ізоляції у частини матерів, а також виражену потребу у психологічній допомозі. Отримані результати свідчать про необхідність організації комплексного психолого-соціального супроводу таких сімей з метою

зниження емоційного напруження та підвищення рівня психологічного благополуччя матерів.

Кононов І. Ф.

**МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ ВОЄННОГО ЧАСУ В ГРУПАХ
КОМБАТАНТІВ І НОНКОМБАТАНТІВ
В ПРАЦЯХ ЗАХІДНИХ СОЦІОЛОГІВ
І СОЦІАЛЬНИХ ПСИХОЛОГІВ**

Стосунки соціології і соціальної психології на Заході досить складні. На вищих рівнях фундаментальних досягнень зрозуміло, що вони взаємодоповнюють одна одну і теоретична соціологія задає загальний методологічний горизонт для соціальної психології. Але на рівні конкретних поточних досліджень між названими науками часом виникає гостра конкуренція. Найбільш проста модель конкуренції – боротьба за фінансування в прикладних дослідженнях. Грантодавцям більш зрозумілими є перспективи використання досягнень психологів у регулюванні суспільних стосунків, у регулюванні криз, у запобіганні їх виникнення психологічними методами. Не секрет, що від психологів можновладці дуже часто очікують участі у маніпуляціях суспільною свідомістю. Більш глибокі претензії соціологів до соціальних психологів полягають в тому, що психологи формулюють свої висновки як виключно обумовлені станом самої психології. Знаний польський соціолог Томаш Зарицький називає таке знання «позаконтекстним» (Zarycki T., 2025). Небезпечність існування знання поза контекстом обумовлене декількома чинниками. По-перше, зрозуміло, що суспільна свідомість може бути пояснювана лише в межах цілісної теорії суспільства. Якщо ж методологія відповідних досліджень створюється лише з орієнтацією на психологічну складову суспільної реальності, то сама ця реальність спотворюється. Відповідний же тяглий розвиток подібної методології буде все далі спотворювати дослідницькі перспективи. Знання поза контекстом виводиться за межі